

VLADIMÍR PÁRAL

MLADÝ MUŽ A BÍLÁ VELRYBA

CHARAKTERISTIKA UMĚLECKÉHO TEXTU

„Ty – Viku,“ řekla Naďa opět, od rána už nejmíň podvacáté a pokaždé stejně řezavě, „mám už začít destilovat?“

„Ano,“ řekl Vik, vyhýbaje se opět jejímu nemilosrdnému pohledu, *jak ty se teď té Nadě budeš moct vůbec podívat do očí*, řekls mi včera, Břeťo, a já opravdu nemůžu...

„Ty – Viku,“ řekla Naďa, „mohl bys mi zapnout míchadlo?“

Edita přirozeně Naďu přes noc zpracovala a Naďa se ovšem podrobila Editinu úkolu, leč podrobila se mu pomstychtivě („Když tě bude mít jako úkol,“ řekls mi včera, můj chlapče, „začne tě nenávidět!“) a s jakou nenávistí mě napadla hned ráno prvními slovy:

„Ty – Viku, budu si teď tykat, ju? Musíme! Tak hele, ty – Viku, mám ti skočit pro mlíko?“

S různými ženami jsem si začínal tykat různě, s jednou až po dvoudenním spolubydlení a s jinou během hodiny, ale s žádnou dosud takto krutě na povel – každé –ty– zní z Nadiných úst jak rána bičem, tak je totiž míněno a vyraženo způsobem nepřipouštějícím ani nejmenší pochybnost, že se jedná o mé mrskání... Edita by měla svou vzpurnou otrokyni napomenout, ale Edita sotva stojí na nohou a považujíc náš byznys za vyřízený, věnuje se již výhradně jen svému zakoupenému takto poloprovozu.

Analýza uměleckého textu

- **zasazení výňatku do kontextu díla**

Úryvek je asi z poloviny příběhu. Edita se minulý večer nabídla Vikovi, ale ten ji odmítnul a chtěl se sblížit s Naďou. Edita Nadě poručila, ať je Vikovi po vůli, aby se zdárně ukončil její projekt. Vik si až nyní uvědomil, že neudělal dobře, když si „koupil“ Nadinu přízeň.

- kniha je věnována městu Ústí a severočeskému kraji

Pražský rodák Viktor Panc jezdí do Prahy už jen dvakrát ročně, jinak žije a pracuje v Ústí. V Praze dostává úkol, aby vyřešil problém pracovnice Edity Benningerové, se kterou se před třemi roky rozešel. Vik již tři roky bydlí v garsonce se svým kolegou, mistrem provozu Břeťou Laboutkou, kterému o Editě stihl říct naprosto všechno. Břeťa je z jejího příjezdu nadšený, konečně má vidět ženu, o které tolik slyšel. Sám chodí s poněkud jednoduchou Miluškou, která na všechno odpovídá „fajn“. To Břeťovi nestačí, rád by ulovil svoji „bílou velrybu“, o které četl.

Edita je vdaná za staršího fyzikálního chemika Bohumila, ale vzala si ho jen z rozumu, aby se dostala do Prahy a žila v blahobytu. Nyní má odjet i se svou pomocnicí Naďou Frýbortovou, jakousi svojí schovankou – Edita Nadě pomohla v nouzi, když neměla kde bydlet, neměla práci ani peníze. Naučila ji využívat své krásy a také jí zařídila práci v chemičce. Obě blondýnky odjíždějí do ústeckého poloprovozu, kde jim má Vik pomoci. Edita doufala, že ho přesvědčí ženskými zbraněmi, dokonce zaplatila Břeťovi noc v hotelu a vloudila se k Vikovi do bytu. K Břeťovi se chovala odměřeně, ani ho nenechala, aby se jí představil. Vyhodila ho z bytu a čekala na Vika. Ten ji ale odmítnul s tím, že se mu líbí Naďa. Edita tedy Nadě přikázala, aby byla k Vikovi milá a věnovala se mu každý den až do půlnoci. Naďa úkol plnila, ale zároveň dávala Vikovi najevo, že k němu nic necítí a je s ním jen z povinnosti. Vik pochopil, že takovým způsobem Naďu nezíská, a chtěl se s ní alespoň přátelit.

Jakmile byl poloprovoz dokončen, přišel telegram z Prahy, že je potřeba udělat i celý provoz, který měl na starosti Břeťa. Jenže ten byl na Editu našťvaný za to, jak se k němu chovala. Postavil si hlavu a odmítl práci udělat, dokud se nebude smět Editě představit. Editě záleží jen na tom, aby se do

konce června její výzkum zdařil, a tak nechá Břeťu, aby se jí tedy představil. Následuje několik hektických dní, ve kterých všichni pracují přes čas. Nadě se začíná líbit Břeťa, ale brzy poznává, že je zamilovaný do Edity. Břeťa a Edita spolu každý den jezdí na koupaliště, kde si povídají. Edita nikdy nic takového nepoznala a je překvapená, že je jí s mladším mužem tak dobře. Je to tím, že po ní Břeťa nic nechce, ačkoli o ní všechno ví a mohl by s ní manipulovat.

Břeťa a Edita plánují společnou budoucnost, Edita by si dokonce přála dítě. Břeťa se rozejde s Miluškou, ačkoli jejich vztah nikdy nebyl opravdové partnerství, spíše dětská láska. Edita se chce rozvést a být opravdu šťastná. Břeťa v nadšení a euforii z lásky přijde na to, jak zjednodušit a zlevnit výrobu krystalů. Stačí směs míchat ve velkém množství chlorexu. Břeťa si však v zápalu práce nevšimne, že v místnosti nejde klimatizace a že kanárek v kleci přestal zpívat... Ráno je Břeťa nalezen mrtvý, otrávil se. Vik to jel oznámit jeho rodičům a cestou sdělil smutnou zprávu také převozníkovi, Břeťovu příteli.

- **téma a motiv**

téma: podbízění se Vikovi, tykání

motivy: řezavý pohled, míchadlo, žena, povel, otrokyně

- **časoprostor**

prostor: není přesně popsán, z kontextu plyne, že se jedná o chemickou laboratoř, poloprovoz, chemičku v Ústí nad Labem; Praha a Ústí nad Labem

čas: není určen, pracovní doba; není přesně určen, autorova současnost; pravděpodobně 60. léta 20. století; 2. červen – konec června, celkem 29 dní.

- **kompoziční výstavba**

Úryvek se skládá ze šesti odstavců, z toho 4 začínají přímou řečí.

Děj se odehrává chronologicky, místy se objeví retrospektivní zmínka o něčem z minulosti, hlavně o vztahu Vika a Edity.

- **literární forma, druh a žánr**

próza, epika, novela

- **vypravěč / lyrický subjekt**

er-forma i ich-forma

Autor je typický tím, že přechází z jedné formy do druhé, často i v rámci jediné věty.

5 odstavců je vyprávěno er-formou; vševědoucím vypravěčem.

6. odstavec je vyprávěn ich-formou, vypravěčem je Viktor.

- v celé novele se střídá er-forma s ich-formou (Vik, Edita, Naďa, Břeťa)

- **postava**

Viktor Panc – 40 let, 3 roky žil s Editou, vždy opálený, cvičí jógu, duševně vyrovnaný

Edita Benningerová – 29 let, zlaté vlasy, číslo nohy 36, má bílou pleť, staršího manžela (54 let), prospěchářská, v jádru nešťastná

Naďa Frýbortová – 22 let, blondýnka, naivní ve vztazích, nedodělala střední školu, během děje se zamiluje do Břeťi

Břetislav Laboutka – 23 let, číslo nohy 39, směnový mistr, vypracovaná postava, mléčně bílá pleť, pracovitý, nadšený, optimista, bezhlavě zamilovaný do Edity

Miluška – „hezoučká závodní ošetřovatelka, mladoučká a miloučká, ale hloupoučká, na všecko říká ‚fajn‘ a jinak už toho moc neví“

- **vyprávěcí způsoby**

přímá řeč: „Ty – Viku,“

nevlastní přímá řeč: *jak ty se teď té Nadě budeš moct vůbec podívat do očí, řekls mi včera, Břeťo*

- **typy promluv**

Pásmo vyprávěče nejprve v er-formě, poté v ich-formě.

+ dialog Nadi a Viktora

- **jazykové prostředky a jejich funkce ve výňatku**

hypokoristikum, domácí podoba jména	<i>Vik, Břeťa</i>
přechodník přítomný	<i>vyhýbaje, považujíc</i>
profesní mluva (chemiků)	<i>míchadlo</i>
zdrobnělina	<i>chlapče</i>
nářečí či obecná čeština	<i>ju?</i>
nespisovný výraz	<i>mlíko</i>
slovo cizího původu, anglicismus	<i>byznys</i>
inverze; obrácený slovosled	<i>věnuje se již výhradně jen svému zakoupenému takto poloprovozu</i>

- **tropy a figury a jejich funkce ve výňatku**

hyperbola	<i>od rána už nejmiň podvacáté</i>
epiteton	<i>nemilosrdný pohled, dvoudenní spolubydlení</i>
metonymie	<i>moct se někomu podívat do očí; někoho zpracovat, napadla mě slovy</i>
apoziopeze; nedořečenost	<i>a já opravdu nemůžu...; že se jedná o mé mrskání...</i>
epizeuxis; opakování slova krátce za sebou	<i>Nad'a se ovšem <u>podrobila</u> Editinu úkolu, leč <u>podrobila</u> se mu pomstychtivě</i>
přirovnání	<i>každé –ty– zní z Nadiných úst jak rána bičem –</i>
apostrofa; oslovení nepřítomné osoby	<i>řekl's mi včera, můj chlapče</i>
metafora	<i>skočit pro něco, sotva stojí na nohou</i>
oxymóron	<i>vzurná otrokyně</i>

Literárněhistorický kontext

- **kontext autorovy tvorby**

2. polovina 20. století

Vladimír Páral (* 1932)

- český prozaik
- narodil se v Praze, mládí prožil v Brně
- vystudoval pardubickou Vysokou školu chemicko-technologickou
- má titul Ing., pracoval v chemickém průmyslu v Liberci, Jablonci nad Jizerou, Plzni a Ústí nad Labem
- od r. 1967 je spisovatelem z povolání
- v letech 1972–1979 byl redaktorem Severočeského nakladatelství
- v 60. až 80. letech patřil k nejúspěšnějším českým spisovatelům
- používal pseudonym Jan Laban
- údajně byl spolupracovníkem StB
- žije v Mariánských Lázních a v Praze, je vdovec, má dceru Eriku
- je držitelem Ceny Ladislava Fukse za celoživotní přínos české literatuře

- dynamické vyprávění, časté hyperboly
- zobrazuje stereotyp života, jeho absurditu
- časté autobiografické prvky a sexuální motivy
- výrazné pointy
- dílo má klesající hodnotu

Šest pekelných nocí – povídka, vyšlo na pokračování v deníku Průboj pod pseudonymem Jan Laban

černá pentalogie – poukazuje na zmechanizovaný život, konzumní společnost, též „pět způsobů ukájení“:

Veletrh splněných přání, Soukromá vichřice, Katapult – novely, vyšly také pod názvem Tři ze zoo

Milenci a vrazi – román kritizující poměry ve společnosti

Profesionální žena – román, parodie na červenou knihovnu

bílá pentalogie – vyšly jen 4 knihy:

Mladý muž a bílá velryba, Radost až do rána, Generální zázrak, Muka obraznosti

období science-fiction:

Romeo a Julie 2300, Pokušení A–ZZ, Válka s mnohozvířetem, Země žen

období erotické literatury:

Knihy rozkoší, smíchu a zapomnění, Playgirls I, Playgirls II, Dekameron 2000

- mnoho děl bylo zfilmováno

- **literární / obecně kulturní kontext**

Česká literatura po roce 1945

Bohumil Hrabal (1914–1997)

- vystřídal mnoho zaměstnání: písař, úředník, skladník, traťový dělník, výpravčí, pojišťovák, obchodní cestující, balič papíru

- od r. 1963 spisovatelem z povolání

- zemřel nešťastnou náhodou (vypadnul z okna nemocničního pokoje při krmení holubů)

- „pábení“ – zvláštní druh vyprávění, autentické hovory lidí; pábitel – vše koná zamilovaně, touží po poznání, je posedlý vyprávěním, určitou činnost dělá se vší vervou

- mnohé knihy vyšly nejprve v exilových nakladatelstvích, poté je Hrabal přepracovával

Perlička na dně – soubor povídek, *Pábitelé*

Taneční hodiny pro starší a pokročilé – celý text je jedna dlouhá věta, ovlivněn moderní prózou

Ostře sledované vlaky – děj na konci 2. sv. války, hl. hrdina Miloš Hrma

70. léta – vrcholné období

tzv. nymburská trilogie = Městečko u vody = Městečko, kde se zastavil čas:

Postřižiny, Krasosmutnění, Harlekýnovy milióny

- spojující postavou je strýc Pepin, který přijel na 14 dní a zůstal několik let

- vypravěčkou je Hrabalova maminka – paní sládková

Obsluhoval jsem anglického krále – hl. hrdina Jan Dítě je malého vzrůstu, vnucuje se do vyšších vrstev

Slavnosti sněženek – soubor povídek o obyvatelích chatové oblasti Kersko

Příliš hlučná samota – monolog baliče sběrového papíru Haňti, vzděláván proti své vůli

Josef Škvorecký (1924–2012)

- prozaik, esejista, překladatel, nakladatel

* Náchod, totálně nasazen v náchodské továrně a Novém Městě nad Metují

- působil ve studentské jazzové kapele

- krátce studoval lékařskou fakultu UK, poté FF UK obor filozofie – angličtina

- r. 1969 odjel přednášet do USA a rozhodl se zůstal v exilu – stal se profesorem v Torontu (Kanada)

- zakladatel exilového nakladatelství 68 Publishers (Toronto)

Zbabělci – první román s postavou Dannym Smiřickým (autorovo alter-ego)

další díly pentalogie s Dannym: *Tankový prapor, Prima sezóna, Mirákl, Příběh inženýra lidských duší*

detektivní prózy – vystupuje poručík Borůvka: *Smutek poručíka Borůvky, Konec poručíka Borůvky,*

Návrat Borůvky, Hříchy pro pátera

poezie: *Nezoufej!, Dívka z Chicaga, Blues libeňského plynojemu*

Milan Kundera (*1929)

- básník, dramatik, prozaik, esejista, překladatel

- členem komunistické strany – vyloučen

- studoval literární vědu a estetiku, přestoupil na FAMU – režie, scenáristika

- žije a píše ve Francii

- poezie: *Monology, Člověk zahrada širá*

- hry: *Jakub a jeho pán, Majitelé klíčů*

- povídky: *Směšné lásky*

- romány: *Nesnesitelná lehkost bytí, Zrazené testamenty, Žert, Život je jinde, Valčík na rozloučenou*

Další údaje o knize:

- **dominantní slohový postup:**

vyprávěcí

- **vysvětlení názvu díla:**

Mladý muž a bílá velryba – Jeden z hrdinů románu, mladý Břetislav Laboutka, četl román Hermana Melvilla *Bílá velryba*. Bílá velryba je hodnota, pro kterou člověk žije i umírá.

- **posouzení aktuálnosti díla:**

I když se děj knihy odehrává za totality, je příběh čtyř hlavních hrdinů stále aktuální. Ženy (Edita, Naďa) nadále využívají svých zbraní, aby muže dostaly tam, kam chtějí. Mladí muži (Břeťa) stále věří svým ideálům a i starší muži (Vik) se dovedou zamilovat.

- **pravděpodobný adresát:**

Knihy nemá modelového čtenáře, je určena všem. Jde o milostný příběh, ale není jen pro ženy.

- **určení smyslu díla:**

Příběh ukazuje, jak lidé, kteří nemají cíle, žijí prázdně. Vik přišel o Editu a od té doby byl vůči všemu letargický. Edita se vzdala lásky pro peníze. Ani jeden nebyl šťastný. Břeťovi stačilo ke štěstí fotografování, nadšeně pracoval a naplno miloval. Zemřel, ale ulovil svoji bílou velrybu.

- **zařazení knihy do kontextu celého autorova díla:**

Novela je prvním dílem tzv. bílé pentalogie. Vyšla roku 1973.

- **tematicky podobné dílo:**

Choderlos de Laclos – *Nebezpečné známosti*: kniha, v níž se řeší milostné vztahy, které jsou propletené.

- **porovnání s filmovou verzí nebo dramaturgií:**

Film roku 1979 natočil Jaromil Jireš. Viktora hraje Eduard Cupak, Editu Jana Brejchová, Naďu Zlata Adamovská a Břeťu Ivan Vyskočil. Film se drží dějové linie, ale v drobnostech se liší. Např. v knize jsou obě hlavní hrdinky dlouhovlasé blondýnky, ve filmu nosí Edita blond paruku a Naďa je bruneta. V knize Břeťa fotografuje jen občas, šetří filmek, ve filmu fotí jeden snímek za druhým. Ve filmu je také mnohem více prostoru věnováno převozníkovi, kdežto v knize je to postava spíše okrajová.